

**DINIY SOHADA GENETIK VA BIOLOGIK TADQIQOTLAR:
DIN VA ILM-FANNING KESISHGAN NUQTASI**

Khudoyberdiyev Rashid Zokir o'g'li

Toshkent davlat tibbiyot universituti. O'qituvchi

E-mail: xudoyberdiyevrashid077@gmail.com

+99888-033-24-94

Talaba: Abduraxmonova Gulsanam Dilkash qizi

Toshkent davlat tibbiyot universituti

E-mail: gulsanamabduraxmonova3@gmail.com

+99888-731-04-34

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy genetika va biologiya fanlarining diniy qarashlar bilan o'zaro bog'liqligi chuqur tahlil qilinadi. Insonning yaratilishi, irsiyat, hayotning ma'nosi va bioetika masalalari Qur'on oyatlari, hadislar hamda ilmiy manbalar asosida o'rganiladi. Maqolada ilm-fanning so'nggi yutuqlari — gen tahriri (CRISPR), klonlash, sun'iy urug'lantirish va DNK tahlillari diniy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Diniy qadriyatlar va ilmiy yondashuv o'rtasidagi muvozanat, inson yaratilishining ilohiy va biologik jihatlari, shuningdek, musulmon olimlarining ilmiy merosi yoritiladi.

Kalit so'zlar: Genetika, biologiya, din, ilm-fan, axloq, yaratilish, inson genomi, bioetika, ilmiy yondashuv, e'tiqod, CRISPR, klonlash, irsiyat, Qur'on, Ibn Sino, Forobiy.

Bugungi kunda insoniyat taraqqiyoti asosan ilm-fanning, ayniqsa biologiya va genetika yo'nalishlarining yutuqlariga tayanmoqda. Shu bilan birga, bu fanlarning yutuqlari inson hayotining ilohiy mohiyatiga, diniy qadriyatlarga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Diniy tafakkurda inson yaratilishi, hayotning ma'nosi, ruh va tananing uyg'unligi masalalari muqaddas sanaladi.

Zamonaviy fan esa ushbu jarayonlarni genetik, hujayraviy va molekulyar darajada o'rganadi. Bu ikki yondashuv — ilohiy va ilmiy qarash — o'zaro to'qnashmaydi, aksincha, insonning tub mohiyatini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Dinshunoslik nuqtai nazaridan, ilm-fan yaratuvchining qudratini anglashning bir vositasi sifatida qaraladi. Qur'onda:

“Alloh sizlarga bilmagan narsalarni o'rgatdi” (An-Nahl, 78).

Bu oyat ilmiy izlanishlarni ilohiy bilim manbaidan kelib chiqqan jarayon sifatida talqin qilish imkonini beradi.

1. Din va ilm-fan: tarixiy uyg'unlik va tafovut

Din va ilm-fanning tarixiy aloqasi qadim zamonlardan shakllangan. Ilk musulmon olimlari ilmni imonning bir qismi deb bilganlar. Ibn Sino, Al-Farg'oniy, Beruniy, Forobiy, Ibn Rushd kabi allomalar Qur'on tafsirida ilmiy tushunchalarga chuqur yondashgan.

Masalan, Ibn Sino “Kitob ush-Shifo” asarida inson tanasining anatomiyasini o'rganar ekan, “bu tanadagi har bir tuzilma Allohning hikmatli yaratuvchanligidan dalolat beradi” deb yozgan.

Beruniy esa o‘simlik va hayvonlar hayotidagi irsiyat hodisalarini kuzatib, ularni “ilohiy tartib va tabiiy qonuniyatning uyg‘unligi” deb baholagan.

Evropa Uyg‘onish davrida esa din va ilm o‘rtasida ayrim ziddiyatlar yuzaga kelgan. Ammo Islom olamida bu jarayon boshqacha kechgan: Qur‘on oyatlari ilmiy tafakkurni rag‘batlantirgan, olimlar esa iymon asosida tajribalar o‘tkazganlar. Shu bois, Islom ilmiy uyg‘onishining asosi — din va fan birligidadir.

2. Inson yaratilishi haqidagi diniy va biologik qarashlar

Diniy manbalarda insonning yaratilishi ruhiy va jismoniy jihatdan tushuntiriladi. Qur‘onning ko‘plab oyatlarida insonning yaratilishi bosqichma-bosqich bayon qilingan:

“Biz insonni loydan yaratdik, so‘ng uni nutfaga (tomchi) aylantirdik, so‘ng nutfadan alaqa (qon ivindisi), so‘ngra mudg‘a (go‘sht parchasiga) aylantirdik...” (Al-Mu‘minun, 12–14).

Bu oyatlar zamonaviy embriologiya fanining ma‘lumotlari bilan uyg‘un keladi. Hujayra bo‘linishi, embrion rivojlanishi, genetik kodlarning shakllanishi — barchasi inson yaratilishining biologik mexanizmlarini ochib beradi.

Shunday qilib, din inson yaratilishining ma‘nosini, fan esa uning mexanizmini tushuntiradi.

3. Genetik tadqiqotlar va diniy axloq

Zamonaviy genetika inson genlarini tahrirlash imkonini yaratdi. CRISPR-Cas9 texnologiyasi orqali olimlar DNKdagi nosoz genlarni o‘zgartirish, irsiy kasalliklarni davolash imkoniga ega bo‘lishdi.

1-rasm. DNK

Biroq bu texnologiyalar inson hayotining ilohiy mohiyatiga ta‘sir etishi mumkinligi sababli, dinshunoslar va etik mutaxassislar bu jarayonlarni ehtiyotkorlik bilan baholashadi.

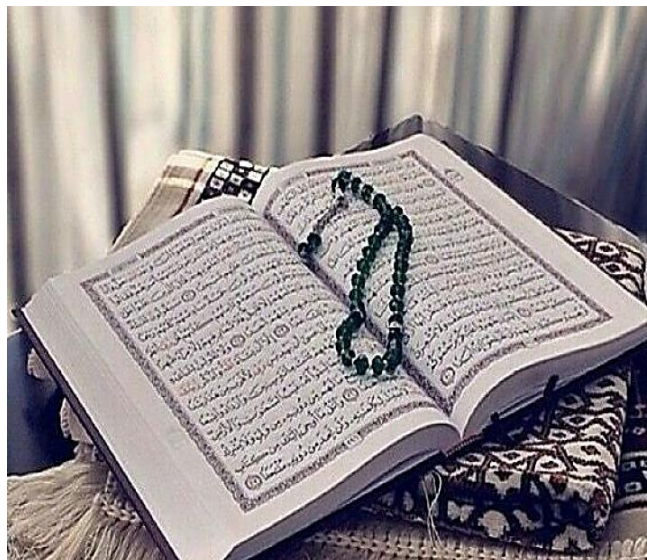
Islom nuqtai nazaridan, inson genlarini o‘zgartirish maqsadga qarab baholanadi:

Agar bu davolash, irsiy kasallikni bartaraf etish, hayotni saqlash uchun bo‘lsa — joiz.

Agar bu tashqi ko‘rinishni o‘zgartirish, naslni sun‘iy yo‘l bilan tanlash yoki “ideal inson yaratish” maqsadida bo‘lsa — joiz emas.

Bu yondashuv Qur‘onning quyidagi oyatida o‘z ifodasini topadi:

“Shayton dedi: men ularga amr qilaman, ular Alloh yaratgan narsani o‘zgartirurlar” (An-Niso, 119).

2-rasm. Islom dinining muqaddas kitobi- Qu‘ron

Ya‘ni, yaratuvchi yaratgan tabiiy muvozanatga aralashish diniy jihatdan gunoh sanaladi.

4. Klonlash va sun‘iy hayot yaratish muammosi

XX asr oxirida “Dolli qo‘yi” tajribasi (1996-yil) orqali klonlash masalasi dunyo ilmida katta bahs keltirib chiqardi. Bu hodisa diniy doiralarda “Alloh yaratgan hayotni inson takrorlayaptimi?” degan savollarni uyg‘otdi.

Islom olimlari bu masalaga ikki xil yondashuvni ilgari surishgan:

1. Klonlash — tabiiy nasl davomiyligiga zid bo‘lib, Alloh yaratgan tartibni buzadi.

2. Agar klonlash faqat tibbiy, masalan, a‘zolar transplantatsiyasi yoki kasallik tadqiqoti uchun amalga oshirilsa, u holda bu “ilmiy izlanish” doirasida qoladi.

Biroq insonni klonlash — ruh va shaxsiyatning ilohiy manbaini tushunmaslik degan xatarga olib keladi. Chunki islom e‘tiqodida insonning o‘ziga xosligi Alloh tomonidan berilgan ruh bilan belgilanadi.

5. Bioetika — ilm va dinni bog‘lovchi ko‘prik

Bioetika so‘zi “hayot” (bios) va “axloq” (ethics) so‘zlaridan kelib chiqqan. U ilmiy izlanishlar, tibbiyot, biologiya va genetika sohalarida axloqiy me‘yorlarni belgilaydi.

Islom bioetikasida quyidagi tamoyillar muhim sanaladi:

1. Har bir inson hayotining muqaddasligi.
2. Ilmiy tajribalar inson sha‘niga zid bo‘lmasligi.
3. Hayvonlar ustida tajribalar shafqat va foyda tamoyiliga asoslanishi.

4. Har bir ilmiy faoliyat “foйда keltirish” va “zarar yetkazmaslik” prinsiplariga bo‘ysunishi.

Shunday qilib, bioetika — din va ilm o‘rtasidagi “axloqiy ko‘prik”dir. U fan yutuqlarini inson qadriyati bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi.

6. Din, ruh va biologik mohiyat

Ilm insonni modda sifatida o‘rganadi — hujayra, gen, oqsillar, DNK va boshqalar. Din esa insonni ruhiy mavjudot sifatida ko‘radi. Qur’onda:

“Men unga ruhimdan pufladim” (Sad, 72).

Bu oyat insonning hayvonot dunyosidan farqli jihati — ruhiy mohiyatini ko‘rsatadi.

Genetika insonning tanaviy shaklini tushuntirsa-da, ruh, ong, iymon, axloq kabi tushunchalarni izohlashda cheklangan. Shu bois din va fan bir-birini to‘ldiruvchi sohalaridir: fan “qanday yaratilganini” o‘rgatsa, din “nega yaratilganini” tushuntiradi.

7. Islom olimlarining ilmiy merosi va zamonaviy ahamiyati

Islom tarixida ilm-fan rivojiga ulkan hissa qo‘shgan mutafakkirlar bugungi biologiya va genetika asoslarini yaratgan.

Ibn Sino — tibbiyot asoschisi sifatida irsiy kasalliklar, qon aylanishi va tananing tabiiy muvozanati haqida yozgan.

Abu Rayhon Beruniy — hayvonlar biologiyasi, irsiyat va ekologik muvozanat haqida fikr bildirgan.

Al-Jahiz — “Hayvonlar kitobi”da tabiiy tanlanish tushunchasini ilk bor ilgari surgan.

Ularning qarashlari hozirgi genetik nazariyalarga yaqin ilmiy fikrlarni o‘z ichiga olgan. Shu bois, Islom ilmiy merosi hozirgi zamon genetik etikasi uchun asos bo‘la oladi.

Genetik va biologik tadqiqotlar insoniyat hayotini yaxshilash, kasalliklarni davolash, hayot sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, bu sohalar diniy-axloqiy chegaralarga ehtiyoj tug‘diradi.

Din insoniyatga ma’naviy yo‘l ko‘rsatadi, ilm esa bu yo‘lda vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ularning o‘zaro uyg‘unligi insoniyat taraqqiyotining asosi sanaladi.

Demak, din va ilm-fanning kesishgan nuqtasi — bu haqiqatni izlash, inson sha’ni ulug‘lash va yaratuvchini tanish yo‘lidagi birlashuvdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qur’oni Karim. — Toshkent: Toshkent Islom universiteti nashriyoti, 2018.
2. Al-Farobiy. Fozil shahar aholisining fikrlari. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
3. Ibn Sino. Kitob ash-shifo. — Tehron, 1999.
4. Nasr, Seyyed Hossein. Religion and the Order of Nature. — Oxford University Press, 1996.
5. Campbell, N.A. & Reece, J.B. Biology. — Pearson Education, 2005.
6. Moosa, Ebrahim. Islamic Ethics of Life: Abortion, War, and Euthanasia. — Oxford, 2003.
7. Zohidov A. Din va ilm o‘zaro aloqalari. — Toshkent: TDSHI nashriyoti, 2021.
8. UNESCO. Bioethics and Human Rights. — Paris, 2011.
9. Qodirov, Sh. Islomda ilm-fan va tafakkur evolyutsiyasi. — Toshkent, 2020.